

# Till tygellöst leverne

## En bisexuell kritik av tvåsamhetens hegemoni

Malena Gustavson

My partner and I joined a support group for monogamous lesbians - it was great until she met someone there. - Marga Gomez<sup>1</sup>

Monogamins moraliska aspekter bygger på lika delar tillit och risk.<sup>2</sup> Monogamin hyser en inneboende bräcklighet: garantin för trohet är endast tillfällig. För att minimera risken måste ett antal begränsningar upprättas. Hur dessa begränsningar motiveras är en fråga om diskurs, det vill säga de sammanhang och det generella tankegodset som sätter ord på och ger mening till erfarenheter. Begär, lust och erotik är några moment i monogamin som paradoxalt verkar för att både bevara och stjälpa tvåsamhetens projekt, eftersom tvåsamheten i sig kan ses som en ordning för att reglera 'kön' och sexualitet. Begär enligt bland annat Michel Foucault har i modern tid setts som en emotionell kraft som måste disciplineras, särskilt eftersom den antas revoltera förnuftet (jfr Foucault 1990/1976). Foucault framhåller de historiska processer vilka lett till att begäret sanktionerades till endast ett acceptabelt uttryck, nämligen det heterosexuella begäret i äktenskapet. Andra former av begär blev således smutskastade eller kriminaliserade (Foucault 1990). Ur ett queerperspektiv verkar denna idé om begärets primitiva kraft, som en kontrollinstans avsedd att bevara en normativ maktordning för genus och sexualitet. I postmodernt tänkande har begär ansetts utgöra ett motstånd mot auktoritet och social kontroll (jfr Sim 1999:301). Ännu finns en idé om begär som ett tecken på frihet och som en subversiv kraft. Monogamt begär kan i det sammanhanget tolkas som ett uttryck för att bevara ett auktoritärt socialt system, den heterosexuella tvåsamheten.

Judith Butler menar att genus bara kan förstås om kroppen är sexualiserad. Manligt och kvinnligt tolkas alltså utifrån vilket sexuellt begär som den könade kroppen väcker och riktas, där heterosexuellt begär inte föregår andra begär, men dominerar som föreställning om ett ' normalt ' begär (jfr Butler 1990).

Liksom queerteori syftar biteori att lyfta fram kritik och dekonstruera maktordningar som reglerar normativa föreställningar om begär och genus. Med andra ord kan ett bisexuellt kritiskt perspektiv bidra till att blottlägga de strukturer som genomsyrar och upprätthåller de kulturella skeenden och antaganden om genus och begär. Biteori, som en relativt 'ny' gren inom queerteori,

kan ge ytterligare dimensioner på ett sexualkritiskt maktperspektiv. Bisexualitet eller dubbelt begär är alltså min utgångspunkt för att formulera och problematisera alternativa positioner för att luckra upp och utmana synen på normativ heterosexualitet och androcentrisk köns maktordning.

Bi-teori har av belackarna utmålats som ett fält av hedonistisk lättja där vad som helst får hända bara det är dubbelt upp. Kritik från feminismen menar att bisexualitet inte löser polariteten homo-heterosexualitet, medan biteoretiker är beredda att framhålla att bisexualitet innefattar en dekonstruktiv egenskap per se. Jag kommer att lyfta fram några bi-teoretiska spörsmål som problematiserar båda läger, för att göra ett försök till att öppna för fält där ett biperspektiv ger utrymme för alternativa tolkningar.

I ett bisexuellt sammanhang utgör tvåsamheten en paradox och jag ska här försöka dekonstruera dess hegemoniska uttryck, monogamin. Först en återblick på två kunskapsplatser som reproducerar normativa föreställningar om sexualitet i modernt västerländskt tänkande. Den första är Kinseyskalan som representerar en vetenskaplig förklaringsmodell för hur sexualitet kan förstås. Det andra exemplet är ett utdrag ur *Nationalencyklopedin* (1990), som kan sägas representera hur bisexualitet tolkas i svenskt vardagsliv, eftersom målet med *Nationalencyklopedin* är att tillhandahålla vedertagna definitioner och kunskap för alla som förstår svenska. Sedan kommer jag att presentera ett urval av samtida biteoretiska aspekter och slutligen leda in resonemanget på hur hegemonisk tvåsamhet utgör föremål för min kritik.

### Föreställningar om sexualitet: 1950-tal

I mitten av 1900-talet publicerar Alfred Kinsey sina omfattande studier om mäns och kvinnors sexuella beteenden (Kinsey 1999/1948). Rapporten bygger på ett stort empiriskt material och kom länge att gälla för att ge en riktig bild av mänskligt sexuellt beteende. År 1948 skriver Kinsey i *Sexual behavior in the human male* om sexualitet som ett kontinuerligt flöde mellan homo- och heterosexualitet, vilket bryter mot tidigare uppfattningar om sexualitet som en fast entitet i det mänskliga psyket. Ännu på fyrtio- och femtiotalen rådde en begreppsglidning om bisexualitet som homo/heterosexuell eller manlig/kvinnlig (jfr Storr 1999A:31). Mest känd i Kinseyrapporten är Kinseyskalan, en sjugradig skala från 0 till 6 som graderar sexuellt beteende, där noll är uteslutande heterosexuell och 6 uteslutande homosexuell.<sup>3</sup> Som modell representerar en sådan graderad skala en hegemonisk tankestruktur, vilken avslöjar ett behov av att kategorisera sexualitet. Bortom kategorierna pågår en verklighet i vilken erfarenhet och begär är vardagens ständigt ömsande skinn. Kinseyskalans genomslagskraft ledde emellertid till att sexuella kategorier i allt större utsträckning kom att inlemmas i en identitetsskapande process.

Skalan visar på ett modernistiskt tänkande: den är linjär, den är normativ på det sättet att den spänner mellan två uteslutande poler och oinbegrip på så vis alternativa uppfattningar eller praktiker av begär, av lust och erotik. Och inte minst, skalan är till för att *mäta* sexuellt beteende. Helt enkelt en formel som är ren, stark och hanterlig. Bisexualitet blir i modellen ogripbar på det sättet att dubbelt begär uppfattas som en glidning mellan de två determinerade polerna. Visserligen är det möjligt att identifiera ett så kallat 'bisexuellt' beteende på skalans grad 3, men då bara i sammanhanget att det möjliggörs av den implicita betydelsen 0 och 6. Enligt modellen verkar bisexualitet förstås som ett tudelat begär, som slits mellan de båda *monosexuella* begären homo- och hetero. Bisexualitet framstår i denna dualism som ofullständigt, tveksamt och obestämt.

### Föreställningar om sexualitet: 1990-tal

Det intressanta med bisexualitet är dess dubbelhet, tvetydighet och svårigheterna att greppa ett dubbelriktat sexuellt begär. I svenska *Nationalencyklopedins* definition av bisexualitet bekräftas intrycket av splittring under rubriken bisexualitet:

(av lat. *bi-* 'två' och *sexualitet*), erotiskt intresse för båda könen, med förmåga till såväl hetero- som homosexuella relationer. Dessa relationer kan alternera eller existera parallellt. Inom sexologin betraktas vanligen bisexualitet antingen som en variant av heterosexualitet eller homosexualitet eller som en särskild, tredje form av sexuell identitet och orientering. Samhället intar ofta en mer positiv hållning till bisexualitet än till homosexualitet. (*Nationalencyklopedin* 1990)

Den grundläggande betydelsen av bisexualitet enligt *Nationalencyklopedin* ligger i *förmågan* att ha sexuella relationer med såväl kvinnor som män. Detta sägs praktiseras antingen som seriell monogami eller som flera "parallella" relationer samtidigt. Att det även i homo- och heterosexuella relationer utövas seriell monogami eller relationer med flera partner samtidigt förblir oproblematiserat i *Nationalencyklopedin*. Ordet "parallell" visar också att relationer antas äga rum parvis, även om antalet relationer inte är begränsat. Andra former, som trekant och gruppsex är en arena som inte omfattas av *Nationalencyklopedins* bierotiska föreställningsvärld.

Formuleringen "som en särskild form av sexuell identitet och orientering" säger faktiskt ingenting om vad denna tredje form skulle innebära. Snarare vittnar frasen om att sexualitet inte är begripligt utanför en monosexuell begärsmodell. De etablerade kategorierna homo- och heterosexualitet, som bland annat Kinsey slog fast i sin skala lever alltså vidare under 1990-talet. Under 90-talet har sexuella identiteter verkat som en sprängbräda för att driva sexualpolitiska frågor, särskilt framgångsrikt i Skandinavien. Homofrågor diskuteras med ett

större allvar, respekt och angelägenhet än kanske någon gång tidigare. Homosexualitet har ur ett heteronormativt perspektiv gjort en betydelseglidning från beteende till livsstil. Vid en första anblick kan skillnaden synas vara en nominell petitess, kanske är det inte ens korrekt att tala om begär som vare sig livsstil eller beteende. Ändå medför en sådan betydelseförskjutning möjligheter till förhandling. De skandinaviska partnerskapslagarnas grundbult har varit att rentvå en homosexuell subkultur från dess obskyra uttryck, varav en har varit föreställningen om homosexuell promiskuösitet. 90-talets framgångar på sexualpolitisk front hade varit omöjliga utan idealiseringen av tvåsamheten. Vad bisexualitet "som en särskild, tredje form av sexuell identitet" verkligen innebär blir i sammanhanget svårttytt och verkningslöst, eftersom den bisexuella i en monogam situation bedöms efter arten på sin partners genus, alltså som homo- eller heterosexuell. Andra former för sexuella relationer är inte lagligt sanktionerade.

Relationer utgör alltså förutsättningen för att tolka bisexualitet. Samma slags föreställning om relation och sexualitet återfinns också i de så kallade butch-femme relationerna, som under 1940- och 50-talet förklarades med den dyadiska förförståelsen mellan maskulint och feminint (Lapovsky & Davies 1997). Där emot ges inte sällan andra förklaringsmodeller för hur hetero- och homosexuellt begär kan tolkas, bland annat som en inre längtan, en kroppslig inre egenskap/gen, som en process av subjektiv identifikation eller som en politisk aktion.

I *Nationalencyklopedin* hävdas också att "samhället intar en mer positiv hållning till bisexualitet än till homosexualitet". Ett sådant påstående utgår från en heterosexuell norm, där "samhälle" framstår som neutralt, utan laddning eller värdering. Detta samhälle kan därför inte representera bi- eller homosexualitet, eftersom dessa måste vara potentiella avarter eller annorlunda (bisexualitet som mer "positiv") för att detta samhälle ska berättigas. Definitioner och betydelser, vilket är *Nationalencyklopedins* upplysningsmål, utgår från en given standard av vad som anses vara normalt. 'Samhälle' enligt *Nationalencyklopedin* är beroende av sexuell avvikelser för att ständigt kunna bestå. Men bakom finns en normativ och universalistisk maktposition som gör anspråk på att bedöma och diskriminera sexuell annorlundaheit.

Hur kan man i en hierarkiserande maktordning som anser att bisexualitet är något mer positivt än homosexualitet formulera en bi-kritik som är radikal gentemot en heteronormativ struktur utan att falla till föga för ett heterosexuellt privilegium, som bisexuella antas åtnjuta? Jag ska återkomma till det. Först ska jag ge exempel på teoretiska infallsvinklar som ligger till grund för ett bi-kritiskt perspektiv.

## Genealogisk safari

Om bisexualitet skall kunna verka som kritisk potential är det också nödvändigt att kartlägga den kunskapsproduktion som sprungit ur idén om bisexuell begär. Den kan alltid göras annorlunda. Detta är det urval som till största delen ligger till grund för mitt eget arbete om bisexualitet som ett sätt att dekonstruera normativa maktstrukturer. Den följer till stor del Merl Storr's sammanställning *Bisexuality: a critical reader* (1999A).

Bisexualitet har under slutet av 1800-talet och under 1900-talet blivit analyserat i många olika fält. Tidiga sexologiska och psykoanalytiska verk av Krafft-Ebing, Havelock Ellis, Freud och Wilhelm Stekel utgår från en biologisk utilitaristisk förklaringsmodell.<sup>4</sup> Fortfarande fanns en betydelseglidning mellan hermafroditism och bisexualitet. Bisexualitet kunde också förstås som egenskaper av manligt och kvinnligt, som homosexualitet, som dubbelriktat begär eller tvekönad (jfr Storr 1999A). Dessa begreppsglidningar skall förstås utifrån att manligt och kvinnligt antogs attrahera varandra och att attraktion mellan samma kön därför kunde härröra från en psykologisk, en inre könsegenskap som var motsatt den egna fysiska kroppen. På så vis förklaras homosexualitet i tidiga texter som till exempel 'en man fångad i en kvinnas kropp'. Stekel är den som fastslår termen bisexualitet i betydelsen sexuellt begär riktat mot bägge könen. Han hävdar också att individer föds bisexuella medan under puberteten utvecklas hetero- eller homosexualitet. Gemensamt för dessa är grunduppfattningen om att sexualitet är en naturlig drivkraft som tar sig olika uttryck i individens psykologi (Storr 1999A:28ff).

En annan som haft inflytande i bisexualitetsforskningen är psykiatrikern Fritz Klein i *The bisexual option* som gavs ut 1978 och reviderades i en andra upplaga 1993, anpassad till hiv-problematiken. Klein gör en revidering av Kinseyskalan, som han menar är allt för statisk och presenterar sin egen modell som han kallar "The Klein sexual orientation grid" (Klein 1993:19). Den innefattar andra kriterier än Kinseys skala gjorde på 50-talet, som attraktion, beteende, fantasier, emotionell preferens, livsstil, självidentifikation. Dessa subjektiva variabler rör sociala aspekter snarare än statistiskt mätbara faktorer och är också föränderliga. Kleins *The bisexual option* var också ett svar på flera psykoanalytiska verk som under 70-talet framställde bisexualitet som en myt, som ett förnekande av egentlig homosexualitet eller som en fas till homosexualitet (Storr 1999A:38ff).

Under 1980- och 90-talet har fokus riktats mot hur dubbelt begär skall uppfattas som identitetskonstruktion. Sociologen Paula Rust diskuterar med stort empiriskt material i *Bisexuality and the challenge to lesbian politics* (1995) bland annat identitetsprocesser och förståelsen av bisexualitet som sexuell identitet. Rust tar avstånd från ett linjärt processtänkande om sexualitet som verkar ge-

nom att producera orsakssamband mellan genuskategorier och sexuella kategorier (Rust 1995:239ff). Den konventionella modellen för identitetsdaning är en målinriktad process, från homosexualitet till heterosexualitet, där båda former av sexualitet är tillstånd som utesluter varandra. I motsats till detta, har Rust betonat det instabila, icke-linjära i formandet av identitet, det vill säga en ständigt pågående process och en alltjämt föränderlig och dynamisk social interaktion (jfr Rust 1995).

År 1995 ger Majorie Garber ut *Vice versa*. Verket kan ses som en kartläggning av bisexualitet sedan Stonewall och gayrörelsens födelse. Hon låter också ett antal författare och skådespelare bli bisexuella rollmodeller, ett slags 'bisexual chic', varav några tidigare betraktats som gayikoner (1995:19). Hennes kartläggning gäller framför allt för biaktivism i USA och hur bisexualitet uppfattas i vardagslivet och vardagsspråket.

En av de mest inflytelserika texter inom bisexuell teori är Elisabeth Däumers essä "Queer ethics; or, the challenge of bisexuality to lesbian ethics" (1994/1992). Däumer lanserar begreppet bisexuellt perspektiv och problematiserar universella antaganden i lesbisk feminism och i heterosexuell norm. Däumer är inte helt nöjd med bisexualitet som identitetskategori, eftersom hon menar att bisexualitet därmed förstås som en etikett, vilken betecknar ett mellanläge mellan homo- och heterosexualitet. Bisexuell erfarenhet och identitet motsvarar knappast en så fixerad och universell entitet (Däumer 1994:99ff). Däumer vill koppla bisexuellt perspektiv till queer för att en ambivalent och motsägelsefull position som bisexualitet ska kunna problematisera den obligatoriska heterosexualiteten utan att fastna i ett med Eve Kosovski Sedgwick's ord 'gender of object choice' (Däumer 1994:102;104ff).

Antologin *The bisexual imaginary* (1997) samlar mycket av samtidens tänkande kring bisexualitet i England. Antologins bidrag fokuserar på bisexualitet som representation, identitet och begär. Sammantaget finns en vägran att fastslå bisexualitet som en ny identitet, utan blottlägger istället komplexiteterna i ett strömmande av bisexuella betydelser (jfr Hemmings 1997).

Queer och ifrågasättandet av kategorier har ironiskt nog gett bisexualitet en effektiv plats i sexualkritisk forskning. I inledningen skriver Clare Hemmings att hon ser bisexuell teori som en möjlighet att se samverkande med och betingande av andra begär, identiteter istället för en "separate, discrete identity" (Hemmings 1997:14). Hemmings vill alltså att ett bisexuellt perspektiv ökar förståelsen för begär och vill se att bisexualitet på ett teoretiskt plan 'gör' något med teorin, istället för att söka meningslösa svar om vad bisexualitet är eller vem som är bisexuell (1997:16). Därför söker Hemmings bisexualitetens meningssammanhang. Hemmings med flera som anlägger ett bisexuellt perspektiv menar att det såväl pekar på motsättningar inom diskurser, som att det



ger en bredd i betydelser, en helhet, vilket underförstått ett heteronormativt eller ett gay-lesbianperspektiv inte till fullo kan klara. Biteorins egen normativitet avslöjar därmed den mellanposition som den normativa monosexuella strukturen hänvisar till, samtidigt som ett bisexuellt perspektiv utnyttjar just den samma position att säga något nytt. Teorins styrka, menar Hemmings, är att framhålla såväl bisexualitetens 'särart', det vill säga strävan efter en egen identitet och erkänd form för begär, likt homosexuella strävanden, samtidigt som ett avståndstagande från just bisexualitet som separat eller autentisk sexualitet är önskvärd för att inte återupprepa ett normativt mönster. Hemmings, liksom Däumer (1994), söker alltså inte en bisexuell uppkomst eller ett ursprung som förklaringsmodell för ett autentiskt begär, utan ser istället potentialen i att dekonstruera ursprungsnarrativer där bisexualitet opererar som en dubbelagent (Hemmings 1997:16). Det innebär erfarenhet av hetero- och homosexualitet, vilka då samtidigt utgör både samma och motsatta erfarenheter men genom andra betydelseramar. Kontexten utgör här hur erfarenhet kan tolkas.

Mariam Frasers bidrag i *The bisexual imaginary* "Loosing your face" (1997) utgår från Foucaults koncept om sexualitet i det moderna västerländska samhället, som inte är inneboende i subjektet och inte heller är ett uttryck för subjektet, trots att vi upplever det så (Fraser 1997:38). Denna dubbelposition kan ses som en gåta, vilken Fraser med särskild hänvisning till bisexualitet dekonstruerar med tanken om *ad infinitum*, det vill säga gränslöshet (ibid). Fraser undersöker alltså bisexualitet som en politik utan ett själv, jämfört med feminismens subjekt 'kvinna'. Bisexualitet liknar hon vid det mimetiska, som liknar de representationer som producerar bisexualitet (Fraser 1997:58).

Det är detta bispöke som irrar runt i vardagslivet och tolkningarna av verkligheten som jag hoppas ska kunna ta gestalt till en störande figuration för att radikalt förändra asymmetriska köns- och begärsmaktordningar.

### Bisexuell utmanande oordning

Bisexuell teori formas särskilt i USA och England inom ramen för postmodernitet och postmodern teori, hävdar den brittiska sociologen Merl Stroll (1999B), vilket hon menar har lett till ett bortvändande från den kulturella och sociala verkligheten. Även om bisexualitet har haft olika tolkningar under 1900-talet är det främst med 90-talets queerrörelse som bisexualitet formas till en egen identitetspolitik. De bisexuella narrativer som idag genereras är en effekt av gay- och queerrörelsens politiska ställningstaganden, som slår följe med de epistemologiska uttrycken inom poststrukturalistisk feminism. Problematiseringen av gayrörelsen har också möjliggjort specifika bisexuella uttryck (Storr 1999B:316). Bisexualitet har således positionerat sig som en utmaning till rådande västerländsk dualism.

Enligt min mening är den utmaningen en väsentlig del av bisexuell teori, men den riskerar att peka på och belysa dualismens verkan och därmed upprätthålla den dubbelhet som bisexualitet implicerar, istället för att dekonstruera den inre verkan av dubbelbetydelser.

De utrymmen som bisexualiteten utmanar kallar Clare Hemmings för 'bisexual location' (Hemmings 2000:1). Hemmings menar att bisexuell erfarenhet i sig inte är intressant att lokalisera som en entitet, utan ser istället vad bisexuell subjektivitet producerar för kunskap och hur den kunskapen kan spåra en bisexuell genealogi och öppna för att finna alternativ till etiska feministiska frågeställningar (Hemmings 2000:4). En av de underordnade bisexuella kunskaper som Hemmings hänvisar till kallar hon '*monosexism binary*' (Hemmings kursivering) som betyder att monosexuellt begär dominerar på bisexualitetens bekostnad. Hemmings menar att den epistemologiska ignoransen inte lyckats igenkänna bisexuellt begär (ibid). Detta menar jag, med Hemmings, har lett till politisk och diskursiv vinkling av en monosexuell kosmologi. Vidare hävdar Hemmings att en sådan monosexuell binär ordning medfört bisexualitet konstruerat som icke-autentiskt (ibid). Hemmings framhåller också att de politiska grupperingarna kring bisexualitet i jämförelse med gaykulturen är färre, lösare och inte har samma intryck på enskilda bisexuella som gaykulturen har haft. Bisexuella subkulturer med bisexuella ikoner står alltså inte att finna i den grad de gör bland homosexuella. Denna ignorans av bisexualiteter leder Hemmings att söka en teoretisk modell av bisexuell erfarenhet som ständig närvaro i formandet av den andra i sexuella och könade subjektiviteter. Bisexuell närvaro representeras av ett *gränsöverskridande* och *kontinuerlig* transformation, för att ge infallsvinklar på normativ sexualitet- och genushistoria (Hemmings 2000:4). Slutligen framhåller Hemmings att de inkonsistenser och motsägelser som en genealogi innebär också gäller för bisexualitetens genealogi. Hon poängterar att bisexuell kunskap – liksom andra kunskapspraktiker "reproduce rather than clearly resist dominant sexual and gendered discourses" (Hemmings 2000:8).

Bisexualitet som erfarenhet eller som kunskapspraktik kan alltså utmana dominerande föreställningar om sexualitet på ett antal punkter. Dubbelt begär utgör därför en kritisk position i dikotomitänkandets snäva rock – en position som är mer vild än stilla. Därmed inte sagt att det är en position som är subversiv. Nationalencyklopedins normaliserande verkan har i sin definition redan avdramatiserat varje möjlighet för en extrem opposition. Men som kritik är ett läge på barrikaden inte heller alltid det mest effektiva för att ifrågasätta förhärskande maktordningar, eftersom den barrikaderande positionen samtidigt riskerar att bli gisslan i sitt eget hus. I ontologisk betydelse eggas bisexualitetens mer rastlösa strövanden till en förslagenhet som avbryter varje försök till deterministisk och diskriminerande maktutövning. Motståndet som bisexualitet erbj-

der bjuder också på förhinder. Ett sådant förhinder är det heterosexuella privilegiet, för hur kan dubbelt begär utgöra kritik när det delvis innefattar heterosexualitet?

### Det heterosexuella privilegiet

En bisexuell kritik är inte enkel att formulera. Dels måste såväl tydlighet som en självreflexiv hållning intas för att kritiken ska undvika harakiri, dels kräver ett dekonstruktivt moment ett utrymme för det paradoxala. Maktutövandets praktik och struktur tydliggörs i dess gränsland, alltså vad hegemoniska ordningar reglerar och vad de begränsar. Och vad är egentligen meningen med att hålla en sexualitetens gränsvakt på begärets tolkningsfält?

Att *Nationalencyklopedin* framhäver ett 'samhälle' som mer välvilligt accepterar bisexualitet än homosexualitet förstås genom det heterosexuella privilegiet som bisexuella antas åtnjuta. Att passera som heterosexuell i en heteronormativ kontext är inte oproblematiskt. Homosexuell identitetspolitik som förts av framför allt gayrörelsen, men även av queeraktivister, ligger ofta till grund för den lilla del av bisexuell identitetspolitisk aktivism som förs av bisexuella inom organisationer som till exempel RFSL och reflekterar i de sammanhangen framför allt bisexuellas homosexuella erfarenheter. Emellertid ger det lite utrymme att skapa en kritisk position mot flera andra av de nivåer i heteronormativ ordning som upprätthåller homo- och bisexualitet som avvikande, inte minst de heteronormativa ordningar som emellanåt reproduceras i vissa bi- och homosexuella sammanhang. Kritik mot monosexism eller mot hegemonisk tvåsamhet får sällan grogrund för att ge alternativ till politik som baseras på homosexuella erfarenheter. Den mittemellanposition bisexuella är hänvisade till verkar sällan utgöra en position från vilken man kan tala. Heterosexuellt privilegium måste därför definieras (jfr Gustavson 1998). Om det betyder att slippa bli utpekad som den Andra betyder det acceptans från samhället, då i motsats till homosexualitet. Men om, inte minst ur ett feministiskt perspektiv, den bisexuella själv befinner sig i ett läge där hon knappast kan acceptera en heterosexistisk inställning blir samhällets godkännande en chimär, en falskhet. Om det betyder att reproducera ett system som i grund och botten är kvinnoförtryckande är det inte längre ett privilegium. Det heterosexuella privilegiet är således situationellt. För att undgå ett cirkelresonemang finns det anledning att istället se heterosexuellt privilegium ur ett annat perspektiv. Inom antropologin brukar man tala om appropriation, att överta kulturella tecken och göra dem till sina egna (jfr Mosquera 1997). Om bisexualitet innebär att appropriera heterosexuella och homosexuella praktiker och diskurser ger det perspektiv på bisexualitet som implicerar förhandling snarare än en kategoriskt gränsdragning. Gränserna blir luddiga, nästan utmattade som ordningsvakter. Till exempel får par-

relationer då en annan innebörd eftersom de, på grund av närvaron av begärets ambivalens och tvetydighet, inte har samma funktion som i en ordning som bygger på monosexualitet.

### Hegemonisk tvåsamhet: ett fält för bisexuell kritik

I Skandinavien är tvåsamheten explicit lagstiftad i äktenskapsbalken och lagen om registrerat partnerskap. Partnerskapslagens tillkomst är ett resultat av en lång förhandlingsprocess och förändring av kulturella värderingar. Lagen bör betraktas som en rättighet och en viktig landvinning mot diskriminering av bi- och homosexuella. Lagar är också rättesnören, en institutionell överenskomelse om vad som anses riktigt och är därmed normerande. På så sätt kan partnerskapslagen betraktas som normativ för, och reglerande av den homosexuella parrelationen. Makten har alltså på ett institutionellt plan övertagit tolkningsföreträdet på homosexualitet från homosexuella subkulturer. Tvåsamheten är representativ för en offentlig föreställning om ordningen på våra relationer. Även den homosexuella parrelationen reproducerar tvåsamhetens institutionalisering. Bisexuella står inte utanför dessa representationer, men kan heller inte sägas bara flyta emellan, eftersom bisexualitet också kastar ljus över tomrum och motsägelser inom ramen för sexuella relationer (jfr Däumer 1994).

Så länge det finns reglerande antaganden kring kategorier som 'kön' och sexualitet och kring dikotomiers exkluderande och komplementärerande verkan blir också tvåsamheten den givna formen för relationer. Eller tvärtom: den heteronormativa tvåsamheten genererar kulturella föreställningar om den manliga och kvinnliga kroppen/'könet'. Eftersom dessa föreställningar bygger på en obalans mellan könen verkar tvåsamheten som ett 'givet' förfarande för att sexualitet skall bli begripligt. I en sådan struktur blir bisexualitet en utmaning och en tydlig oordning eftersom den implicerar dubbelhet. Närvaron av ambivalens i bisexuella parrelationer blir därför ett ifrågasättande av köns kategorier och av tvåsamheten. Bisexualitet skapar då förutsättningarna för att tänka annorlunda kring relationer.

De kritiska noderna i feminism och queer tangerar ytterst genus och sexualitet på en kamparena mellan biologiska förklaringsmodeller och social konstruktion som motpart och kritik. Således är genus och sexualitet inkluderade i den biopolitiska tolkningsram som under moderniteten givit grund för antaganden om hur vi uppfattar kropp och sexualitet. Tvåsamheten har i sammanhanget setts som en konsekvens eller en funktion av köns inbördes ordning, ett komplement och ett ursprung för reproduktion (jfr Lykke 2000). Från ett bisexuellt perspektiv kan de bisexuella utrymmen som Clare Hemmings talar om vara just att undvika ursprungsmyterna. En annan genealogi kan ge verktyg att

dekonstruera hegemonisk tvåsamhet och förstå de mekanismer som upprätthåller genus- och sexualitetsförtryck.

Tvåsamheten kan ses som en ritualiserad praxis av en heteronormativ matris (jfr Butler 1990). Tvåsamheten bottnar historiskt i flera slags konstellationer, från förmodernitetens äktenskap mellan man och kvinna av Gud givet, följt av det romantiska paret där man och kvinna setts som komplementära, till den biologiska utilitaristiska vetenskapens inträde som förde fram den 'naturliga ordningen' på dagordningen, där paret ansetts nödvändigt för barnalstrande och därmed berättigade själva existensens mening (jfr Foucault 1990). Alltså har tvåsamheten upprätthållits genom en rad olika retoriska och institutionella principer och kulturella föreställningar.

Monogamin är ett av de fundament som det västerländska samhället är uppbyggt kring och problematiserades tidigt av 1970-talets kvinnorörelse, som framför allt vände sig mot det institutionaliserade kvinnoförtryck som fanns inneboende i äktenskapets utformning (jfr Boston Women's Health Collective 1971). I ett historiskt perspektiv är inte tvåsamheten statisk vad gäller de omvärderingar och förutsättningar som monogamin vilar på. Kvinnors ökade autonomi under 1900-talet har fått genomslagskraft i synen på äktenskapet, allt från arvsrätt och skilsmässa till särbeskattning och pappaledighet har paradoxalt upprätthållit monogamins tøjbara struktur.

Att göra en kritik av hegemonisk tvåsamheten skall förstås som en monogamikritik. Monogamin handlar ytterst om en patriarkal kontroll av 'kvinnan' och kvinnors sexualitet, det vill säga faderns kontroll över sin avkomma. Traditionell social ordning, före de teknologiska möjligheterna att pröva faderskap, ordinerade brudens oskuld vid inträdet i äktenskapet och hon skulle som förstföderska avla sin makes barn och ingen annans. I Shere Hites *The Hite report* (1976) finns ett tidstypiskt citat av Nancy Marval:

Under normal circumstances it is agreed that a man is needed to provide sperm to the conception of the baby, but it is practically impossible to determine which man. The only way a man can be absolutely sure he is the one to have contributed that sperm is to control the sexuality of the woman. (Marval 1971 i Hite 1976:142)<sup>5</sup>

Behovet av att kontrollera sitt ursprung tar bäring på att göra trovärdig och auktorisera ett autentiskt uttryck eller objekt. Autenticiteten legitimerar i sin tur kontroll som ska urskilja och sälla bort det som inte passar inom ramen för det autentiska uttrycket. Kroppen och 'könet' konstituerar ett auktoritärt uttryck för autenticitet genom ett biologiskt tolkningsföretärde. Könet som ett avtryck av autentisk materialitet blir tänkbart i och med kroppens sexualisering. Med det vill jag föra in kroppen, den bisexuella kroppen och dess avtryck i förhandlingen om tvåsamhet och om bisexualitet. Jag urskiljer alltså en rad

parallella diskurser som utgör bisexualitet, som återverkar såväl på ett övergripande strukturellt plan som för individen. Vad gäller normativa föreställningar om kroppen som parameter, som en oföränderlig och stabil kategori kopplat till ett bisexuellt begär ges perspektiv på hur kropp förhandlas som erfarenhet, som performativt genus och som premiss för att omförhandla synen på sexualitet (jfr Butler 1993). Med andra ord bidrar ett kritiskt dubbelt begär möjligheter att dekonstruera kroppen som absolut eller fundamental. De maktordningar jag refererar till, vare sig det är tvåsamhet, heteronormativitet eller en androcentrisk eller gynocentrisk maktordning baserar sig samtliga på en föreställning om en fixerad, ahistorisk kropp i en föränderlig samtid. De motsvarar förväntningar på att 'kvinnan' är den Andra, att kroppens normativitet härrör från en manlig kropp som avklarnar i sin betydelse genom att ställas mot en kvinnlig. Kroppens njutning och det dubbla begäret framstår därmed som *både* abnormt *och* undanlidande från bestämning. På så sätt öppnar dubbelt begär upp för en omförhandling av tvåsamhetens hegemoniska struktur.

### Sammanfattning

I de hegemoniska ordningar som råder för att organisera genus och begär har bisexualitet tolkats på olika sätt: som en fas, en övergång från heterosexuell till homosexuell, som förvirring, eller förrädisk. Bisexualitet har också kopplats samman med så kallade promiskuösa eller översexuella uttryck och praktiker, till exempel gruppsex och homosexuella förbindelser. Det heterosexuella privilegiet pekar också på gränspassager som ett dubbelt begär står i relation till. Utifrån denna skissering blir det tydligt att de reglerande ordningarna skapar förutsättningar för att begripliggöra bisexualitet som antingen är avsett att uppfattas som avvikande från normen eller som en kategori som inte utgör ett normativt motstånd. Utifrån de förståelseramar blir det också tydligt att tvåsamheten utgör ett fundament i västerländsk kultur för hur relationer organiseras.

Att dekonstruera tvåsamheten som en kulturell ritual som speglar normativa föreställningar av sexualitet och genus, en representation för heterosexuell monogami är som jag ser det ett bisexuellt kunskapsmål. Att överskrida tvåsamhetens fundamentalism ser jag som ett queer bisexuellt motstånd och kritik där *Nationalencyklopedins* "samhälle" inte längre kan inta en mer "positiv hållning".

### Noter

<sup>1</sup> Marga Gomez är ståuppkomiker.

<sup>2</sup> I denna artikel gör jag en åtskillnad mellan monogami och tvåsamhet. Med monogami menar jag ett socialt vedertaget system, som bygger på att två personer ingår i en relation och som genom den struktur monogamin uttrycks i också framställer tvåsamhet som en överlägsen form för hur relationer bildas. Monogamin kan därför



uttryckas som hegemonisk tvåsamhet. Jag menar också att tvåsamhet alltid är den dominerande formen, men inte nödvändigtvis grundad på normativa premisser.

- <sup>3</sup> Modellen har omformulerats av psykologen Fritz Klein. Hans modell tas upp i Hanna Bertilsdotters och Anna Adenijis artiklar i detta nummer, som förklarar den närmre. Även om Klein försöker komma tillrätta med Kinseyskalans brister kvarstår ändå faktum att sexualitet antas vara mätbart, vilket tjänar till att organisera och förklara sexuellt begär inom vetenskapliga tolkningsmodeller. Problemet som jag ser med de mätande modellerna är det vetenskapliga maktsspråk som, i sin företeelse att representera 'objektiv' (dock förhandlingsbar) kunskap verkar för att begränsa ett tänkande och som upprätthåller begärs- och genus maktordningar.
- <sup>4</sup> Kraft-Ebing benämnde dubbelt begär som psykosexuell hermafroditism, en term som också Havelock Ellis i början använder sig av 1897, men övergår sedan till termen bisexualitet. Freud publicerade sina teorier om bisexualitet 1905 och Stekel 1920 (jfr Storr 1999A:15; 20; 28).
- <sup>5</sup> Nancy Marvals paper "The case for feminist celibacy" publicerades i sin helhet 1971 i pamfletten *The Feminist* (New York)

## Litteratur

- Boston Women's Health Collective (1971): *Our bodies, ourselves; A book by and for Women*. Simon and Schuster. New York.
- Butler, Judith (1990): *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge. New York.
- (1993): *Bodies that matters; On the discursive limits of sex*. Routledge. New York
- Däumer, Elisabeth (1994/1992): "Queer ethics; or, the challenge of bisexuality to lesbian ethics" i: *Adventures in lesbian philosophy*. Red: Claudia Card.
- Fraser, Mariam (1997): "Loosing your face" i: *The bisexual imaginary; Representation, identity and desire*. Red. Bi Academic Invention. Cassell, London.
- Foucault, Michel (1991/1976): *The will to knowledge: The history of sexuality: I*. Penguin Books, London.
- Garber, Marjorie (1995): *Vice versa: Bisexuality and the eroticism of everyday life*. Touchstone, New York.
- Gustavson, Malena (1998): "Både varken eller - det dubbla begäret konceptualiserat" i: *S.C.R.A.M* nr 2/1998. Genarp.
- Hemmings, Clare (1997): "Bisexual theoretical perspectives: Emergent and contingent relationships" i: *The bisexual imaginary: Representation, identity and desire*. Red. Bi Academic Invention. Cassell, London.
- (2000): "A feminist methodology of the personal: bisexual experience and feminist post-structuralist epistemology", föredragspaper vid 4th feminist conference, Bologna september 2000. Se även: ([www.women.it/4thfemconf/workshops/epistemological4/clarehemmings.htm](http://www.women.it/4thfemconf/workshops/epistemological4/clarehemmings.htm))
- Kinsey, Alfred (1999/1948): *(Extracts from) sexual behavior in the human male. I: Bisexuality: A critical reader*. Red. Merl Storr. Routledge, London, New York.
- Klein, Fritz (1993): *The bisexual option*. (Second Edition). Harrington Park Press, New York.
- Lykke, Nina (2000): "Feministisk teori. Manus til mundtligt foredrag (12.01.2000)" Opublicerat manus för "Nordisk Forskarkurs ht 2000 Teori- og metodeperspektiver i feministiske kulturstudier/feminist cultural studies" Tema Genus, Linköpings universitet.
- Marval, Nancy (1971): "The case for feminist celibacy" Cit.i: *The Hite report: A nationwide study on female sexuality*. (1976) Shere Hite. Mcmillan Publishing Co Inc. New York.

- Mosquera, Gerardo (1997): "On globalization and difference". i: *Runt om oss, inom oss / Around us, inside us*. Red. Capelán, Carlos. Haglund, Elisabet. Konstkatolog, Borås konstmuseum, 7 maj-17 augusti 1997.
- Lapovsky, Elisabeth Kennedy & Davies, Madeline (1997): "The reproduction of butch-fem roles: A social constructionist approach". i: *Same sex: Debating the ethics, science, and culture of homosexuality*. s. 220-234. Red. John Corvino. Rowman & Littlefield. Lanham, Md.
- Nationalencyklopedin* (1990) andra bandet. s.594. Bra böcker, Höganäs.
- Piff nr 11/1954, okt s. 55. Förlagsbolaget Curth Hson, Stockholm.
- Rust, Paula, C (1995): *Bisexuality and the challenge to lesbian politics: Sex, loyalty and revolution*. NYU Press, New York.
- Sim, Stuart (red) (1999): *The icon critical dictionary of postmodern thought*. Icon Books, Cambridge.
- Storr, Merl (red) (1999A): *Bisexuality: A critical reader*. Routledge, London, New York.
- (1999B): "Postmodern bisexuality" i: *Sexualities. Vol 2(3) s.309-325*. SAGE Publications, London.

## Summary

Bisexuality has, during the nineties, acquired a profile as a perspective within sexuality research, and particularly queer studies. From a bi-theoretical perspective, the author attempts in this text to uncover monogamy as one of the factors regulating normative representations about gender and sexuality. The Kinsey scale and the Swedish National Encyclopaedia's definitions of bisexuality are the basis for a deconstruction of the orderings of power categorising bisexuality as different. In these normative descriptions, bisexuality is assumed to be something in between both monosexual desires, homo and heterosexuality. This ambiguous space is used by bi-researchers as a critical analytical position, which presents briefly. The author postulate that this position can constitute a field for criticism of twosomeness' hegemony.

Malena Gustavson, etnolog och doktorand vid Tema Genus, Linköpings universitet. Avhandlingsprojektet kommer att problematisera hegemonisk tvåsamhet ur ett biteoretiskt perspektiv.